

Halála előtt néhány nappal láttam utoljára. A Virágárok utcai nagy ház egyik oldalszobájában feküdt, fehér falakra emlékszem, fekete telefonra közvetlen mellette, és Órá, aki egyetlen fehér lepedővel volt letakarva. Mintha kriptában jártunk volna. Teljesen megkopaszodva feküdt: egy különösre formált, ijesztően gyönyörű koponyára emlékszem. Tudtuk, hogy legfeljebb napjai vannak. Jöttünk látogatni Öt, sorban, már akkor is ült Mellette valaki, valaki a „tanítványok” közül. És féltünk. Féltünk attól, amit majd mondani fog arra, amit mi mondunk Neki. És féltünk, hogy majd nem tudunk semmit sem mondani. És akkor megint csak a „kényelmetlenség lesz a valódi”.

Akkorban nyílt az első igazán komoly kiállítása az óbudai Zichy-kastélyban. Erről a kiállításról beszélt. Hogy „nem lett volna szabad”. Egy ilyen „nagy kiállítást” Ő „nem érdemelt”. Ez a „Nagy Betegség” (így mondta, *nagy kezdőbetűvel*) azért támadta meg, mert ezt a „komoly kiállítást” Ő „nem érdemelte”. És: „akkor múlhat el a Betegség, ha a Kiállítás bezár”. Így mondta.

Emlékszem, arra gondoltam akkor, hogy hol van itt komoly kiállítás? Mások hány-szor megkapták ennek a többszörösét is, érdemtelenül, és nem haltak bele. Neked egyszer összejön, és belepusztulsz?

A halála előtt neki dedikált versem jelent meg az *Élet és Irodalomban*. Akartam, hogy olvassa, hogy tudja: gondolunk Rá. Mostanában úgy gondolom, ez csupán „művésztékíséret” volt. Médium-art. Mint minden, *ami valamiképpen Ő*. Ami Vele kapcsolatos.

A sikereink is – ha vannak – az Ő sikerei. Mert mi mindannyian, akik vállaljuk Öt, akik gondolunk Rá, akik Körülötte voltunk, valamiképpen Ő vagyunk.

Egyszerűbben szólva: *nem halt meg*.

Erdély Miklós

MŰSZAKI ÁTADÁS

„Hisztek ti emberek abban, amit rossz előjelnek hívnak? Akkor nevessetek és kiáltatok: »Hogy volt!« Mert az elmerülő dolgok, mielőtt elmerülnének, kétszer a felszínre bukkannak; azután még egyszer felemelkednek, hogy mindörökké elsüllyedjenek.”

(H. Melville: MOBY DICK)

Társasház-építkezéseknél mostanában sok nehézség adódik, elsősorban az építetők pénzügyi felelőtlensége folytán. Gyakran megesik, hogy lehetetlenség befejezni egy épületet pusztán azért, mert a jövő lakók fizetéseképtelenné válnak. Ez az eset fordult elő azon a Pest környéki építkezésen is, ahova meghívtást kaptam (jelentéktelen szerepem volt, mindössze a burkolómunkák költségvetését készítettem el), hogy a műszaki átadáson vegyek részt. Ezen a néhány héttel ezelőtt lezajlott eljárásom életem át azt a különös élményt, amelyből csak most kezdek felocsúdni. Valahányszor megpróbálok végiggondolni a történetet, elvesztem lelki, olykor fizikai egyensúlyomat, elszédülök, képtelen vagyok összeszedni gondolataimat. Még nem tudom átlátni, miféle

érzéki csalódás áldozata voltam; az ott tapasztalt jelenségek, bár mélyen felkavartak, de mégis természetesnek tűntek, eszembe se jutott valóságos voltukat kétségbe vonni, mintha hetekre elvesztettem volna az abszurditás felismeréséhez szükséges természetes érzékemet. Alaposan megrémültem, mikor végre rádobbertem: teljes órultság felől töprengek, mindez nem történhetett meg.

Ugyanakkor be kell látnom, hogy a dolog előzményei sem voltak mindennapiak, a bárki által, akár műszakilag ellenőrizhető tények, ha nem tartalmaznak is semmi lehetetlent – legalábbis szokatlanok.

Az történt ugyanis, hogy kb. egy évvel ezelőtt már volt egy helyszíni bejárás, melyen az összes érdekeltek megjelentek, s melyre azért került sor, mert az építetők az utolsó részszámlát nem teljesen fizették ki. Az építészvezető akkor felszólította az építetöket: amennyiben tartozásukat nyolc napon belül nem rendezik, az építkezést leállítja. A lakók megkérték a fiatal, lelkes, valószínűleg első önálló munkáját végző építészvezetőt, ne támasszon burokratikus nehézségeket, a pénzt össze fogják szedni, azonkívül most, mikor már csaknem kész az épület, csak néhány befejező munka van hátra, értelmetlen és kegyetlen dolog lenne a munkákat leállítani. Az építészvezető – tekintve, hogy kezdő volt a szakmában – az építetők képviselőjében nyilatkozó Sipos nevezetű technikus rábeszélésére belement, hogy saját felelősségére befejezi az építkezést. Sipos, mint egy minden hájjal megkent műszaki vagány, tudta, hogy kell egy zöldfülű építészvezető idealizmusra hajlamos lelkületére hatni; annál könnyebb dolga volt, mert mint gépészműszaki az épület gépészeti ellenőri munkáit is maga végezte, így az építészvezetőt közvetlen függőségi viszony is fűzte hozzá. Ennyit tudtam az előzményekről. Hónapokkal ezelőtt – még egyszer arra járva – láttam az épületet kitakarítva, „kulcsátadásra kész”, beköltözhető állapotban. Mikor átvettem az értesítést, kissé meg is lepődtem, miért húzódott el olyan soká a műszaki átadás, már hónapokkal előbb meg lehetett volna ejteni. Csodálkozásom fokozódott, mikor a helyszínre érkeztem, és láttam, hogy az épület egyáltalában nincs kész; pontosan úgy áll, mint egy évvel ezelőtt. Nem értettem a dolgot; már akkor elkapott valami bizonytalan érzés. Kerestem valakit, akitől felvilágosítást kapok, de akkorra a bizottság fent járt már a lakásokban. A hiányjegyzék összeállítása folyt, a bejárati előtérben csak az egyik építető, egy öreg, ingerlékeny, szenilis bácsi tartózkodott, őt nem szívesen szólítottam volna meg. Feltűnt, hogy az előtér egyik oldalfala fehér olajfestéssel frissen van mázolva, ugyanúgy, mint tavaly. Emlékeztem, akkor is megérintettem mutatóujjammal, éppúgy, mint most. Olyan közérzetem támadt, amit a lélekten „déjà vu” néven tart számon; minden ugyanígy egyszer már megtörtént. Azonban ahogy a lépcsőházban ácsorogtam, ez a máskor oly tűnékeny érzet most egyre inkább elmélyült. Hogy zavarodottságomon úrrá legyek, kiléptem a ház elé kicsit levegőzni.

Fellélegeztem, mikor észrevettem a felvonulási épületből kilépő művezetőt. Szikár, ravasz beszédű, ötven év körüli borissza ember volt, minden irracionális merő elmentéte; rögtön tudtam, ha senkitől, de tőle egyértelmű felvilágosítást kaphatok.

Láthatóan sietős volt a dolga. Az építési naplót szorongatta, benne a rojtos szélű indigók zizegtek, csőre tekerte, azzal mutogatott, miközben kérésre elmagyarázta a szokatlan helyzetet.

Ilyet még nem pipált. – „...Az építetők végül nem fizettek, minden felelősség a főnök nyakába szakadt. Szaladgált fűhöz-fához, a vállalatától meg, mint fiatal mérnök, semmi támogatást nem kapott. Szerencsétlenségére két építető a nyolc közül időközben meghalt. Biztos olvasta az újságban: Gedeon, a színészkomikus öngyilkos lett. Si-

post, aki a szegény fiút oly csúnyán átverte, a dagadt nőfalót egy hirtelen szívroham elvitte. Bent a vállalatnál kötelezték az építésvezetőt, térítse meg az ingyen végzett munkákat. Ráfogták, hogy összejátszott az építetőkkel, százalékot kapott stb., végül szegény főnök teljesen kiborult. Dühében egyedül nekiállt, hogy visszaállítsa a házat egy évvel ezelőtti állapotába. Majd egy hétig dolgozott; lekaparta a ki nem fizetett festést, összemaszatolta az ablakokat, felsúrolta a beeresztett parkettát, meszet frocskolt szét, homokot szórt, pallókat dobált, nem volt észnél. Végül úgy megsajnáltuk, hogy mi is segítettünk a rombolásban – de tökéletes munkát végeztünk; talán túlságosan is sikerült. Az akkor frissen mázolt, azóta megsérült falat itt a lépcsőházban szintén újra mázolta. Most itt bent tökéletesen a múlt honol, akár a halottak is megjelenhetnek...”

Abban a különös révületben, ami elfogott, ez az utóbbi, annyira lehetetlen kijelentés teljesen logikusnak hatott. Meg se lepődtem, mikor a poros üvegen keresztül, az emeletre siető pallér után nézve, láttam Gedeont, a komikust, aki fáradtan, halotthoz illő kedvetlenséggel császkaált lefelé a lépcsőn, a pallér még intett is felém: Na, mit mondtam?! – kb. ezzel a jelentéssel. Kint álldogáltam továbbra is, bizonyos lelkesült vidámsággal, valahogy nem kívántam meggyőződni arról, hogy vajon jól látok-e. Emlékeztem, egy évvel ezelőtt kétsoros sötétkék felöltőjében ugyanígy láttam lefelé jönni a lépcsőn, és tudtam, rövidesen megérkezik a bizottság. Az alsorsori kazánházba folytatja majd a bejárást, a bizottság egy része a földszinti előtérben visszamarad, meg fogják kérni Gedeont, adjon elő egy részletet közismert magánszámából. Kis idő múlva láttam cikázni a fiatal szőke építésvezetőt a hátsó udvari kijárat és a pincelépcső között, rövid vászonnadrágjában, kirakott sárga kockás ingében – teljesen nyugodtnak látszott, felsőbb küldetést teljesítő angyalok biztonságával intézkedett. Olyan apróságoknak, mint az öngyilkos Gedeon jelenléte, nem szentelt figyelmet. Annyira magával ragadott az építésvezető természettörvényeket is sarkaiból kiforgató sugallatos következtetése, hogy valakinek el kellett mondanom, mi történik itt. Kapóra jött egy arra járó volt kollégánóm, hívtam, jöjjön be, lépjen egy percre a múltba – bizonyításképpen az üvegen keresztül az akkor már énekelgető Gedeonra mutogattam –, de ő nevetve csak annyit mondott, hogy én csak a régi maradok – mely kozkeletű kedélyeskedés jelen körülményektől nyert valami sejtelmes, csaknem rémisztő jelentést.

Időközben egészen besötétedett, valószínűleg beborult, a lépcsőházban lámpát kellett gyújtani. Villanyfény mellett meghittebben hangzott Gedeon mulatságos szövege, rászántam magam, hogy bemegyek, és újra meghallgatom a mindig jól csattanó poénokat – kitűnő komikusnak tartottam. Feltűnt, hogy mindig oly kifogástalan eleganciája most korántsem volt teljes. Kabátja poros és gyűrött volt, maga is borostás, és elgyötörtnek látszott; általában egy züllött ember benyomását keltette. A következő megállapítás fordult meg a fejemben, szó szerint: „Mióta ez meghalt, nem kefélte ki a kabátját, valószínűleg nem is mosdott.” Egy másik gondolatmenet szerint, ami ugyancsak átfutott rajtam, de nem foglaltam szavakba: az építkezés visszaállításában elkerülhetetlen pontatlanságok – a mézcseppek, deszkadarabok nem pontosan ugyanúgy helyezkednek el, a piszok valamelyest más elrendezésű – okozzák, hogy Gedeon oly elesett benyomást kelt, hiszen pillanatnyi létét a csodálatos azonosságoknak köszönheti. Az egyszerre elgondolt két elképzelés nem állt ellentmondásban egymással. Mindenesetre száraz és kopár hangja, leheletnyit megkésett poénjai enyhe irtózatot keltettek, de különösen keserves hatást tett rám a már említett szenilis öregúr igyekezete, hogy a lépésenként a feljárat felé hátráló színészt mutatoujjával megérintse – míg az, láthatólag inkább önmaga alkalmatlansága, mint az őt bódultan követő

öregúr iránti visszatetszése miatt kívánta elkerülni az érintést. Ennek a lidérces kíváncsiságnak ügyetlen és fáradékony mozdulatai kísértetiesebbnek hatottak, mint a kíváncsiság tárgya maga. Mire a fokozódó kedvetlenséggel éneklő színész sarka az első lépcsőfokhoz ért, be is fejezte az egyre kevésbé helyénvaló vidámságot.

Körülbelül erre az időre a kazánházban is befejeződött a hibajegyzék felvétele, a bizottság tagjai felszállingóztak az előcsarnokba, beszélgető csoportok alakultak, tréfás megjegyzések, átszólongatások, nevetések hallatszottak, pihenés, fesztelenség és várakozás percei következtek a jegyzőkönyv aláírásáig. A kavargó társaságban feltűnt Sipos is; elmaradhatatlan kigombolt drapp felöltőjében hanyagul ténfergett, szélesen és brutálisan, ahogy rikitó nyakkendővel, valami kétes reménytől elborult arcú vékony lánykát maga után cibálva, eszpresszóknál oly sokszor megjelent – pontosan ilyen volt most is; illetve ugyanolyan rongálódások rajta is látszottak, mint a színészen. Levert és elhanyagolt volt, egyfajta idült másnaposság lengte körül – eskudni mertem volna, zsebébe mélyesztett kezén körmei feketék, mint a föld. Ilyesmi elképzelhetetlen volt, míg ez a friss borotválkozástól állandóan illatozó ember – élt. Érződött, a „dörzsöltség” bukása fölötti kaján derű kíséri; utolsó nagy „húzásának” gyümölcseit már nem élvezheti. Végül valaki, könnyedén, mintha csak kedvenc futballcsapatának veresége felett gúnyolódna, megkérdezte:

– Mondja csak, Sipos! Hogy sikerült ilyen nagy hirtelen elpatkolnia?

Sipos legyintett, és alig hallhatóan mondta: „Rémes!” – a sarokba húzódott, nem akart továbbra is az élcelődések céltáblája lenni. Nekem azonban szöveget ütött a fejembe; ha már itt tartunk, érdemes a dolog természete felől behatóbban érdeklődni, hiszen ez egy soha vissza nem térő alkalom, megtudni halandók számára mindörökké rejtett titkokat – ugyanakkor a másik fajta észjárás szerint arra is következtettem: Mészecseppek, homokszemek, vakolatdarabkák és egyebek elhelyezkedésének viszonylagos pontatlansága, ilyenfajta eltérése a múlttól, kérdezősködésre kivételes lehetőséget nyújtanak. A zsongó tömegben keresztülfurakodtam, és odaléptem a félig fal felé forduló – a gondolataiba mélyedt Siposhoz, és már zaklatott kíváncsisággal, egyenesen megkérdeztem:

– Most minden tréfát félretéve, kérem, mondja el nekem, hogy milyen dolog meghalni.

Meglepő módon, túlzott készséggel válaszolt:

– Rettenetes, higgye el, elmondhatatlanul iszonyú – kezdte hadarni, majd egy pillanatra megállt, és megváltozott arckifejezéssel hozzátette –, de szép is. – Felébredt bennem a gyanú, nem akar-e engem most valami túlvilági mesével itt elandalítani, látva ijedt megrökönyödésemet, de úgy folytatta, hogy el kellett hinnem, amit mond. Bevallom, csüggtem a szavain, erősen hullámzó izgalommal kísértem előadását. – A legszebb, a legmagasztosabb élmény, amiben embernek része lehet, fenséges érzés, mindent átfogó megnyugvás – furcsán hangzottak ennek az üresfejű, életében oly közönséges fráternek a szájából a lelkesult kifejezések –, mikor egyszerre – folytatta –, a ragyogó fényességben egy rés támad, egy apró fekete luk, nem nagyobb, mint egy fényképezőgép nézőkéje, és ebben a kis undorító ablakban megjelenik a förtelmes üresség, végtelen szomjúsággal issza fel, fertőzi pocskká, a kinnál hatalmasabb rosszulletté az egész ragyogást. Mintha voltaképpen ebbe halna bele az ember; eltűrni, végigszenvedni a teljesség átömlését, átfoszlányosodását a semmibe... ó, az borzasztó – mondta lankadtan, és fejét a frissen mázolt falhoz támasztotta. Teljes elerőnedésének kifejeződéseképpen fél arca teljesen eltűnt a falban, mintha az egész fal ellenál-

lás nélküli, híg olajfestékből állna, és ő nem is támaszkodás, inkább felüdülés céljából mártaná fejét a falba. Majd újra kiegyenesedett, s miközben fél arca, egyik szeme úszott a fehér festékben, még motyogva hozzátette: – Ekkora fenyegetést nem lehet elviselni. – Lehajtotta csöpögő fejét, és egymás után sokszor elismételte: – Szörnyű, szörnyű, szörnyű... – mintha ez a szó gyógyszere lenne a visszaemlékezés gyötrelmeinek.

A szánakozás megnevezhetetlen rohama vett erőt rajtam, kétségbeesetten kutattam szavak, lehetőségek, a vigasztalás lehetséges módozatai után – átvillant rajtam: egész napom, ez a műszaki cirkusz itt semmi más, mint egy váratlanul támadt hézag, az idő, a tudat, a törvények és lehetetlenségek áthatolhatatlan falán, a nemlét véghetetlen tengeréből fölbukkanó kéz, amit meg kell ragadnom, segítenem kell; különösen boldogító, hogy kivételesen lehet. A szánakozás és elragadtatás kettős krízisében nem jutott más eszembe, mint hogy egy nagyot hazudjak. Azt mondtam ugyanis, hogy szeretem őt – amint kimondtam, egyszerre nem tűnt hazugságnak, sőt nagyszabású felismerésnek, s amint folytattam, még inkább:

– Mindig is szerettem önt, mindig, higgye el, ha a kávéházban láttam, vagy az utcán döcögni, nőcskéi, sörösüvegei, lottószelvényei közt üldögélni, gesztikulálni, sóhajtozni, mindig, kérem, higgye el... – sírással küzdve megragadtam festékben úszó fejét, két kézzel bolondul simogattam, az olajfestéket annyira szétkentem rajta, hogy egészen kifehéredett, közben igazi odaadással hajtogattam: – Higgye el, mindig is nagyon... és most is nagyon...

Egyszerre kihúzta magát, tekintetét rajongva fejem fölé, egy pontra függesztette, s mint egy esküt mondta:

– Igen, én elhiszem! Elhiszem, és ez nagyszerű! Teljesen elégedett vagyok, és köszönöm! Természetesen elhiszem, és ez gyönyörű!... – Egész lényén valami önmagát nem lelő, önmagába vissza nem találó üres boldogság, suta derű érződött; kimondhatatlanul visszataszító volt, amint ott fehér fejjel gépiesen szavalt a feneketlen gyalázat szobraként; nem bírtam még nézni se tovább, a kitörő görcsös zokogástól összegörnyedve elfordultam. A legközelebb eső vasajton keresztül egy ablaktalan kis helyiségbe ugrottam, trafó- vagy más elektromos központba, mindenfelől vastag drótok, színes pévécéhuzalok lógtak szabadon – még jókor, mert zokogásom rövidesen öklendezéssé fajult. A „felemelő” és a „lealacsonyító” sűrű váltakozásától a lelki tengeribetegség szokásos testi tünetei mutatkoztak; sokáig tartott, míg valamennyire összeszedtem magam és volt eröm kilépni az összemocskolt helyiségből. Az előcsarnok, a lépcsőház sötét volt és kihalt, szerencsére a kaput nyitva találtam. Az utcán az émelygést hidegrázás váltotta fel; mire hazaértem, magas lázam volt. Hosszú, napokig tartó lázas betegségem alatt, mint megfeythetetlen realitás, állandóan foglalkoztattak az átéltek, a megújuló szánalom és irtózat rohamainak, bár fokozatosan enyhülő mértékben, de végig ki voltam szolgáltatva; fel se merült bennem, hogy egy kezdődő betegség csalóka tüneteinek vagyok az áldozata, magamban inkább az eset jelentését, mint valóságértékét boncolgattam: félttem érdeklődni, tulajdonképpen mi is történt valójában azon a napon, őszintén szólva jobban tartottam attól, hogy a világ megszokott rendjében fedezek fel valami eltérőt, rendkívulit, valami ijesztő, elbizonytalanító hasadást, mint saját elmeállapotomban. Bár most már higgadtabban tudom tekinteni a történeteket, világosan látom az összefüggést megbetegedésemmel; mégis a mai napig gyakran és megrendülten állok nyitott ruhásszekrényem előtt, és zavarodottan vizsgálgom felöltömet s két ujjá szárnyán a rákeményedett, csontszáraz, fehér olajfestéket.